

УДК 130.2

DOI: [https://doi.org/10.17721/UCS.2025.1\(16\).07](https://doi.org/10.17721/UCS.2025.1(16).07)

Сергій ГУДКОВ, канд. філос. наук, доц.

ORCID ID: 0000-0002-1948-9630

e-mail: s.hudkov@knu.ua

Державний торговельно-економічний університет, Київ, Україна

МІФОЛОГІЧНИЙ СВІТОГЛЯД СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН

Вступ. Проблема формування світогляду людини, ставлення людини до світу та самої себе залишається актуальною в сучасній філософії. У цій статті ми розглянули тільки один із видів світогляду – міфологічний. Він дозволяє нинішній людині, як і багато років тому, пізнавати світ, гармонізувати погляди на нього, долати хаос й абсурдність буденності людського буття, творити сучасну культуру. Метою статті є виявлення ролі і місця міфологічного світогляду в культурогенезі, осягнення складних зв'язків сучасної міфології з іншими формами суспільної свідомості.

Методи. Основними методами цього дослідження є: феноменологічний, герменевтичний, діалектичний, трансцендентальний, дискурс-аналіз із необхідним залученням інших загальнологічних методів.

Результати. Окреслено актуальні наукові проблеми, що пов'язані з виникненням і функціонуванням новітніх міфів у сучасній культурі. Обґрунтовано, що міфотворчість є однією з духовних потреб людини, яка вимагає постійного задоволення в суспільстві. Проаналізовано вплив сучасного міфологічного світогляду людини на процес культуротворення. Розвіяно міф про те, що науковий світогляд домінує в сучасному світі. Висвітлено складні зв'язки сучасної міфології з наукою, філософією та іншими формами суспільної свідомості. Уведено поняття "життя міфу" та розкрито його сутність. Доведено некоректність протиставлення міфології і науки та закономірність наявності неоміфологічних уявлень у структурі світогляду сучасної людини.

Висновки. Соціокультурне значення міфів не зумовлено їхнім історичним віком, а причини сучасної міфотворчості людини принципово мало чим відрізняються від її архаїчних прототипів. Стародавній міф був історично першою формою раціонального тлумачення світу людиною в образно-символічній формі. Міфологія становить значну частину духовної культури людства, а міфологічні та неоміфологічні уявлення є структурними елементами свідомості людини. Хоча в умовах глобальної духовної кризи людства деякі міфи можуть посилювати соціальну напругу, а міфологічний світогляд – сприяти поширенню маніпуляційних технологій у суспільстві, проте й сьогодні міфологія зберігає значний пізнавальний та культуротвірний потенціал.

Ключові слова: філософський дискурс, культурогенез, світогляд, науковий світогляд, міф, міфологічний світогляд, людина міфологічна, життя міфу.

Вступ

Тільки незначна частина населення земної кулі має науковий світогляд. Тому актуальним є дослідження донаукових типів світогляду та їхнього впливу на формування сучасної культури. Одним із найпоширеніших історичних типів світогляду є міфологічний. Класична філософія осягає міфологію переважно як складову частину духовної культури людства стародавніх часів. І дійсно, стародавні міфи містять унікальні космогонічні погляди людини на проблему походження та структуру всесвіту, є спробою узагальнити відомі на той час знання щодо навколишньої дійсності в гармонійну, цілісну систему поглядів на світ та своє місце в ньому. Стародавній міф вважають соціокультурним явищем, у межах якого із хаотичного світу формувалася певна модель соціального устрою, віддзеркалювалися традиції та звичаї різних культур, норми людської поведінки та первинні результати пізнання людиною стародавнього світу. Проте міфологічний світогляд і сьогодні залишається одним із найбільш поширених типів світогляду, а міф – дієвим інструментом людського пізнання та культуротворення.

Безумовно, людина XXI століття має більше знань та можливостей щодо осягнення явищ сучасної культури. Вона демонструє значний прогрес у пізнавальній діяльності, що становить соціокультурну основу сучасних новітніх міфів. Однак у зв'язку з цим постає ціла низка актуальних наукових проблем:

- мета створення сучасних міфів, механізм їх виникнення та функціонування в сучасній культурі;
- соціокультурна цінність новітніх міфів;
- вплив філософії, науки, релігії та інших культурних феноменів на міфотворчі процеси;
- ступінь об'єктивності віддзеркалення дійсності та здатність сучасної міфології впливати на утворення соціокультурної реальності;

- можливість осягнення в межах сучасних міфів глобальних загальнолюдських проблем, перспектив існування та розвитку людської культури;

- роль міфів сучасного світу у розв'язанні важливих соціально-практичних проблем (війни та миру, збереження та поширення культурних надбав людства, побудови справедливого суспільства, подолання різних форм нерівності та ін.) тощо.

Наявність зазначених проблем є підставою для ґрунтовних філософських роздумів щодо впливу міфологічного світогляду людини на формування та розвиток сучасної культури. Особливістю цієї наукової праці є те, що її основу склали теоретичні досягнення представників Київської філософської школи з необхідним залученням напрацювань інших відомих українських та світових філософів і науковців.

Мета статті – шляхом філософського аналізу специфіки сучасного міфологічного світогляду людини як соціокультурного феномена виявити і показати складні суперечливі зв'язки міфології з іншими формами суспільної свідомості та визначити його місце та роль у культурогенезі.

Огляд літератури. Міфологія була предметом розгляду таких видатних мислителів минулого, як Вольтер М.-Ф., Дідро Д., Монтеск'є Ш., Ніцше Ф. та інших. Специфіку міфологічного світогляду вивчали Барт Р., Кассіер Е., Леві-Стросс К., Юнг К.-Г., Еліаде М., Кемпбелл Дж. та інші дослідники. У межах української філософської традиції міфологічний світогляд був об'єктом розгляду Шинкарука В. І., Поповича М. В., Кримського С. Б., Андрющенка В. П. та інших філософів.

Проблема позитивної теоретико-пізнавальної та культуротвірної ролі міфів в сучасному суспільстві розкрита, однак, недостатньо широко. Велика кількість досліджень обмежується виявленням переважно негативних суспільних наслідків людської міфотворчості.

© Гудков Сергій, 2025

Сучасні міфи розглядають як псевдонаукові та такі, що породжують суспільні ілюзії і негативно впливають на соціально-культурний розвиток, проте, на нашу думку, такий методологічний підхід є доволі обмеженим, однобічним та не завжди коректним.

Методи

Основним спеціальним філософським методом цього дослідження є феноменологічний – сучасний міфологічний світогляд розглянуто як соціокультурний феномен. Особливу увагу приділено проблемі міфологічної свідомості людини та шляхів її впливу на формування соціокультурної реальності разом з іншими формами суспільної свідомості. Також у межах філософського аналізу використано герменевтичний та діалектичний методи. Герменевтичний метод спрямований не стільки на розкриття змісту текстів у межах сучасної міфології, скільки на розуміння підтексту та контексту того, хто ці тексти створив. Цей метод спрямований на визначення смислу міфів шляхом виявлення їх місця та ролі в культурі. А це можливо тільки на основі діалогу та толерантного ставлення представників різних філософських та наукових поглядів один до одного й розгляду міфології в процесі її становлення та розвитку в єдності її позитивних і негативних рис. Трансцендентальний метод спрямований на вивчення міфу шляхом розкриття апріорних умов можливості його створення. У цій праці ми намагалися показати складні зв'язки між міфологією і наукою, філософією, мораллю, релігією, мистецтвом та іншими формами суспільної свідомості, які, доповнюючи одна одну, формують сучасний міфологічний світогляд людини. Також ми використали метод дискурс-аналізу, який є одним із основних у сучасній методології гуманітарних наук. Дискурсом ми вважаємо насамперед мовну практику, "... живе середовище спілкування його учасників з будь-яких подій, приводів, проблем" (Лук'янець, 2000, с. 18).

Результати

Поняття "світогляд" та "міфологічний світогляд". У сучасній філософській літературі поняття світогляд тлумачать як "...цілісне духовно-практичне утворення, засноване на співвіднесенні наявного, сущого та уявного, бажаного, належного, синтез досвіду, оцінки знання та переконань, зорієнтованих на ідеали" (Шинкарук, 2002, с. 569). Світогляд – система поглядів людини на світ та саму себе, самоусвідомлення нею свого місця у світі, що віддзеркалюється у філософських та наукових поглядах; моральних, соціально-політичних та правових принципах; релігійних та естетичних ідеалах тощо. Різні типи світогляду виникають як різні способи духовно-практичного осягнення людиною самої себе і зовнішнього світу. Світогляд людини – цілісне утворення, яке складається зі знань дійсності, яку змінити неможливо, та мрій, бажань, ілюзій, утопій, прогнозів щодо майбутнього, що об'єднується філософським поняттям "реальність", де співіснує минуле, сучасне і майбутнє, утворюючи історичну перспективу. Для відчуття гармонії з навколишнім світом, самим собою та безпечного існування у світі людині необхідно постійно *підтримувати цю цілісність*. Відчуття внутрішнього комфорту досягається і підтримується людиною, в тому числі, і шляхом доповнення, компенсації обмеженості знань у *процесі міфотворчості*. Сучасні побутові, релігійні, політичні, наукові та інші міфи допомагають людині підтримувати цілісність власного світогляду.

Людина міфологічна, що має міфологічну свідомість та сприймає міфи за істину, є продуктом розвитку історичної епохи, коли панівним у суспільстві був міфологічний світогляд. Культурогенез зумовив розвиток міфотворчості, трансформацію міфів у нових соціальних умовах та появу їх сучасних форм (побутових, авторських, національних, релігійних, політичних, ідеологічних, маркетингових, рекламних тощо). Ми не ставимо собі за мету розкривати їх сутність тому, що ця проблема широко висвітлена у філософській та науковій літературі. Зазначимо тільки, що *міфотворчість охоплює фактично всі сфери сучасного суспільства* (матеріальну, духовну, соціально-політичну та культурно-побутову), а *створення міфів є однією із фундаментальних духовних потреб людини*, що вимагає постійного задоволення з метою усунення фрагментарності світогляду та забезпечення його цілісності. Причому збільшення обсягу знань викликає необхідність компенсації незнання, у тому числі й міфологічної. На відміну від інших типів міфологічний світогляд "...характеризують некритичність, традиційність, залежність від умовностей, віталізм, символізм, емпатія щодо навколишнього світу, виразна образність і комунікації тощо. Це – символічний опис реальності як живого мета-організму, пронизаного етіологічними, генеалогічними та космогонічними зв'язками" (Король, 2020).

Наука і міфологія. Однозначно виявити ступінь науковості світогляду людини досить складно, а інколи взагалі неможливо. На заваді постає як відкритість філософської проблеми демаркації науки і ненауки (Дротянко, 2006), так і складність чіткого визначення основних критеріїв науковості знань. До таких критеріїв на різних етапах історичного розвитку науки відносили стрункість, логічність виведення, раціональність, істинність, соціальну значущість, системність знань, можливість їх верифікації та фальсифікації тощо. Філософські дискусії щодо напрямів зміни наукової парадигми, трансформації наукової картини світу, наукового світогляду та його зв'язків з іншими типами світогляду є постійними супутниками культурогенезу. Культурогенезом ми вважаємо "...процес появи, формування й розвитку людської культури як системи буття загалом, а також культур, культурних форм і норм різних людських спільнот (етнічних, соціальних, релігійних тощо) зокрема" (Іщенко, 2016). На відміну від інших типів світогляду *науковий світогляд* "...ґрунтується на експериментальних та теоретичних знаннях про світ у цілому, які характеризуються об'єктивністю, істинністю, загальною значущістю, цілеспрямованістю, відтворюваністю, детермінованістю, необхідністю, ефективністю у змінах природно-історичної дійсності" (Філософський енциклопедичний словник, 2002, с. 570). Хоча це не завжди так. Історія розвитку наукових знань засвідчує наявність багатьох положень, що ґрунтуються на хибних уявленнях щодо зв'язків науки з міфологією, філософією, мораллю, релігією тощо. Це спричинено тим, що наукові погляди людини більше пов'язані зі сталими світоглядними елементами *наявного та сущого*, а міфологія, філософія, мораль, релігія тощо – з елементами *уявного, бажаного або належного*, що мають варіації в межах різних культурних традицій.

В. І. Вернадський у праці "Наукова думка як планетне явище", розмірковуючи про ноосферу, зазначає, що ми "...*тільки підходимо* (курсив наш – С. Г.) до нової ери в житті людства і життя на нашій планеті

взагалі, коли точна наукова думка як планетарна сила виступає на перший план, проникаючи і змінюючи все духовне середовище людських суспільств, коли нею охоплюються і змінюються техніка життя, художня творчість, філософська думка, релігійне життя ... " (Вернадський, 2024). Скільки часу знадобиться людству на те, щоб наукова думка дійсно перетворилась на глобальне планетне явище (здійснився науковий міф щодо утворення ноосфери) і чи відбудеться це взагалі – достеменно невідомо. Але віра в це безумовно сприяє розвитку сучасної науки, породжує в людей надію на її потенціал та любов до наукової діяльності.

Наш песимізм стосовно перетворення науки саме на *планетне культурне явище* зумовлений насамперед *кризою довіри в суспільстві до науки* та пов'язаний не стільки з аналізом масштабу впливу досягнень науки на життєдіяльність людини (вони дійсно вражають та є глобальними), скільки з можливістю цілеспрямованого формування в більшості частини людства елементів наукового світогляду з метою *розуміння сутності та наслідків цього впливу і несення відповідальності за них*. Більшість людей щодня користується культурними надбаннями різних цивілізацій, не розуміючи, по суті, з чим вона має справу. У структурі світогляду сучасної людини еклектично поєднуються елементи міфотворчості, буденності, образотворчості, релігійності, життєвої мудрості тощо, чого достатньо для існування в традиційному більш-менш стабільному суспільстві, але виявляється явно недостатньо для світоглядної орієнтації в сучасному нестабільному турбулентному постіндустріальному світі та протистояння його викликам (проксі-війнам, знищенням культурних надбань, дегуманізації та деморалізації людини, екологічним проблемам, маніпуляційним технологіям, штучному "інтелекту" тощо). Знищення минулих культурних надбань людства постає однією з найактуальніших проблем сучасності. У 1954 році міжнародне співтовариство під егідою ЮНЕСКО ухвалило Конвенцію щодо захисту культурних цінностей у разі збройного конфлікту (Гаазька конвенція). Відповідно до Конвенції ЮНЕСКО надала фінансову допомогу багатьом країнам з метою зменшення термінів постконфліктного відновлення, у тому числі й Україні (Adjiwanou, 2024).

Наука як цінність. Тепер проаналізуємо *ціннісне ставлення* у світі до сучасної науки. Для цього наведемо декілька фактів і цифр. Згідно з прийнятими Генеральною Асамблеєю ООН цілей у галузі стійкого розвитку на період до 2030 року в доповіді ЮНЕСКО з науки "Наука в авангарді всесвітнього руху до стійкого зростання" (2015 р.) зазначається, що наукові дослідження є як прискорювачем економічного розвитку, так і визначальним фактором побудови найбільш стійких та екологічно благополучних суспільств. Приблизно 7,8 млн. осіб у світі були зайняті науково-дослідною діяльністю (0,1 % світового населення). Найбільше науковців в ЄС (22 % від світового їх числа), Китаї (19 %) та США (16,7 %) (Schneegans, 2015). У доповіді ЮНЕСКО з науки "Гонка з часом для більш розумної розробки" (2021 р.) акцентовано увагу на тому, як країни використовували науку для створення цифрового та екологічно розумного майбутнього. Наведено факти, що 80 % країн витрачають на науку менше, ніж 1 % ВВП, 93 % світових витрат на наукові дослідження забезпечують країни G20, 44 % зростання витрат на наукові дослідження за рахунок Китаю, жінки становлять

меншість (33 % 2018 р.) у сфері цифрових інформаційних технологій тощо (Schneegans, 2021). Тому безумовно актуальною залишається проблема цілеспрямованого формування наукового світогляду у більшості населення земної кулі, поширення цифрової та екологічної культури для забезпечення хоча б мінімальної орієнтації та безпечного існування людини в сучасному нестабільному світі. Стосовно екологічно розумного майбутнього у світі існує широкий спектр міфологем, що породжують "авторитетні" люди, для яких екологічні питання видаються простими та однозначними і яким здається, що вони фахово можуть міркувати стосовно проблем охорони природи, формування екологічної свідомості, раціонального природокористування тощо. Наслідком їхньої міфотворчості є ситуація, коли громадська думка "...стосовно екологічних проблем постійно перебуває то в режимі "екологічного інфантилізму", то, навпаки, в режимі "екоістерії"... Взагалі можна сказати, що загальнолюдська спільнота постійно запізнюється з усвідомленням важливості та сутності екологічних процесів і фактично йде слідом за подіями" (Кисельов, 2000, с. 4–5).

Доповнюють таку картину речей матеріали сумісної доповіді ЮНЕСКО, Організації економічного співробітництва та розвитку і Секретаріату співдружності (2024 р.) за темою "Ціна бездіяльності: глобальні приватні, фінансові та соціальні утримки, що зумовлені неотриманням освіти дітьми та молоддю" (англ. *The Price of Inaction: The global private, fiscal and social costs of children and youth not learning*), у межах якої зазначається, що до 2030 року низький рівень базових навичок у підростаючого покоління буде щорічно обходитись світовій економіці в 10000 млрд доларів. У доповіді також наведено жакливу статистику, що в наш час у світі школу не відвідують 128 млн хлопчиків та 122 млн дівчаток (Doubleday, 2024). Дещо краща ситуація у світі з наукою складається в системі вищої освіти. За даними The Economist, у вищих навчальних закладах по всьому світу працює приблизно 15 мільйонів дослідників (Finance&economics, 2024). Згідно з даними українського МОНу, у 2019 році кількість працівників, що займалися науковими дослідженнями та експериментальними розробками, в Україні становила 79,3 тисячі. Із них 64,5 % – дослідники, 9,4 % – техніки, а 26 % – допоміжний персонал. Частка докторів наук та докторів філософії (кандидатів наук) складала 29,6 %, а дослідників – 45,6 % (Писаренко, 2020). Безумовно, війна на теренах нашої держави коректує цю статистику не в кращий бік. Тому навіть на основі цих доволіно дібраних даних можемо припустити, що переважна частина людей у світі є носіями донаукових (буденного, міфологічного, філософського, релігійного, мистецького тощо) типів світогляду та їх специфічних поєднань.

Міфологія та філософія. На думку багатьох українських філософів, сучасна міфологія не тільки співіснує із позитивним знанням, але й використовує його для побудови власних пояснень дійсності. І справді, міфологічні доведення не є раціональними, а ґрунтуються переважно на вірі та переконаннях людини, зумовлених тією чи тією культурною традицією. Проте П. В. Копнін, один із засновників Київської філософської школи, вважав, що віра не ворожа знанню, а, навпаки, животворить знання. Віра, на його думку, це "... не просто знання, а знання оплодотворене волею, почуттями й прагненнями

людини, знання, що перейшло в переконання. Внутрішня переконаність, впевненість в істинності знання і правильності практичної дії необхідні людині, але ця переконаність нічого спільного не має з релігією та її атрибутами" (Копнін, 1974, с. 252). Він розглядає віру як необхідний об'єднувальний елемент між знаннями і практичною дією людини, як форму сприйняття очікуваного бажаного майбутнього. С. Б. Кримський, усвідомлюючи неоднозначність тлумачення наукового світогляду і виокремлення його суттєвих рис, зазначав, що "...в умовах глобалізації функції науки універсалізуються, вона проникає в усі клітини сучасного соціуму від сфери виробництва та споживання до легітимації богословських дисциплін" (Кримський, 2003, с. 148). Унаслідок цього межі того, що можна назвати наукою, розпливаються. У цілому світогляді людини дивовижно співіснують раціональне та ірраціональне, свідоме та несвідоме, випадкове та закономірне, конструктивне та деструктивне тощо.

Філософський аналіз засвідчує, що наука багато чого запозичила і продовжує запозичувати з архаїчних міфологічних систем. Міфи завжди породжувалися в межах різних форм суспільної свідомості (філософії, моралі, релігії, права тощо). У праці "Феномен української культури: методологічні засади осмислення" (Шинкарук, 1996, с. 11–12) автор проводить глибокий філософський аналіз міфу Стародавньої Греції про Прометея в діалозі Платона "Протагор". За цим міфом, Прометей подарував людині здатності, які притаманні богам і завдяки яким люди почали утворювати власну культуру. Одна з основних божественних здатностей – це *здатність до об'єднання та забезпечення суспільного добробуту*, якою володів Зевс. Як тільки люди збиралися разом, то зразу починали кривдити один одного, бо не було в них уміння жити спільно. Рятуючи людей від самознищення, Зевс посилав Гермеса впровадити серед людей сумління і правду, щоб вони об'єднали людей досконалим суспільним устроєм та дружніми зв'язками. Діалог Платона "Протагор" "...висвітлює освоєння людьми культури в системі суспільного: сімейного, громадського та державного виховання та освіти" (Шинкарук, 1996, с. 12). Від міфу про божественне походження культури Платон переходить до ідеї культурної самотворчості людини та культурно-освітнього освоєння її досягнень. Культурне значення цього міфу виходить далеко за межі античності та зберігає актуальність і в наші неспокійні дні.

Важко не погодитися із думкою С. Ф. Шевчука, що "...вивчаючи історію науки, легко переконатися, що джерела найважливіших сторін наукового світогляду виникли поза сферою наукового мислення, проникли у нього ззовні, як увійшло в науку ззовні уявлення про світову гармонію, спрямованість до числа. Такі елементи нашого наукового мислення, як атоми, матерія, спадковість, енергія, інерція тощо, увійшли у світогляд з інших сфер людського духу; вони зародились і розвинулись під впливом ідей та уявлень, чужих науковій думці (Шевчук, 2016). Саме поняття "культура" в Стародавньому Римі мало значення – обробка землі для підвищення її родючості ("агрокультура"). За аналогією видатний давньоримський політичний діяч, літератор та філософ Цицерон визначив філософію як "культуру розуму", що покращує (підвищує "родючість") людського мислення. Виникнення поняття "герменевтика" у філософії, головною проблемою якої є проблема розуміння,

пов'язане з ім'ям міфологічного грецького бога Гермеса (про якого ми вже вище згадували), основним завданням якого було тлумачення людині, розкриття смислу послань мудрих богів. І таких прикладів зв'язку міфології та науки можемо наводити безліч.

Міфологія і моральні цінності. Міф, за Р. Бартом, виявляється першим дискурсом та текстом, у межах якого висвітлюється діяльність людини, а створений міфологічний образ дійсності повинен відповідати її загальним ціннісним очікуванням. Людина часто звертається до минулого як до морального взірця для сучасного і майбутнього. Ідеалізація минулого та його героїзація в міфах пов'язана з тим, що вони зберігають у собі сталу систему моральних цінностей, стійкі уявлення щодо добра і зла, порядку і хаосу, справедливості та несправедливості тощо. У межах моралі відбувається *сакралізація* (від лат. *sacrum* – святина, жертва) *цінностей* та наповнення людської історії фактами героїчного їх відстоювання, навіть в умовах смертельної небезпеки. За таких умов *міфи починають відігравати роль соціокультурного простору (матриці)*, що в кожну історичну епоху поповнюється іменами нових героїв. З одного боку, це сприяє дослідженню різних історичних епох у їх взаємозв'язку та взаємозалежності, але з іншого – породжує спокус в людини переписати історію, *створити, на думку нового покоління, її суб'єктивно "правильний" інваріант*. Проте деформація об'єктивного минулого, історії "...не може бути метою творчості... Перспектива опинитися в такому світі, де висміюються, профануються, врешті знищуються всі орієнтири життєдіяльності людини, веде до перетворення самого світу на міраж, химеру, хворобливу уяву, а людини – на довільну суб'єктивність, не обмежену жодними засобами... У позитивних програмах минуле має постати не як суцільна негація, яка підлягає нищівному висміюванню і забуттю, а як переосмислена реальність, якій, як і будь-якій реальності, притаманні й певні достоїнства, й певні недоліки" (Лук'янець, 2000, с. 92).

Мабуть, даремно французький діяч мистецтва Жан Кокто залишив нам крилатий вислів: "Історія – це правда, що стає брехнею. Міф – це брехня, що перетворюється на правду". Сучасна українська аксіологічна думка у визначенні поняття цінності насамперед орієнтується на соціокультурну дефініцію. Так, М. В. Попович характеризує ціннісне буття людини як *світ культури*. Він розглядає культуру, як "...сферу життєдіяльності людини, в якій вона причетна до цінностей – споживає і творить їх" (Попович, 1997, с. 158). Як раз міф і являє собою одну з таких важливих *культурних цінностей*. Міфи, утворюючи та зберігаючи певні цінності, продовжують істотно впливати на життєдіяльність людини, незважаючи на їх логічну непослідовність, недостатню обґрунтованість та вірогідність.

Життя міфу. У вступі до монографії "Феномен життя в сучасному філософському дискурсі" М. М. Кисельов зазначає, що до "...сфери життя, яку ми часто-густо звужуємо до суто біологічного, відносяться такі широковживані в сучасній літературі терміни як "суспільне життя", "літературне життя", "культурне життя", "життя ландшафту", "життя тексту" тощо. І це не лише метафори, вони є визначенням реального життя в різних іпостасях" (Кисельов, 2018, с. 3–4). Тому, на нашу думку, буде доречним використання в цій праці поняття "життя міфу" і розгляду його сутності у вигляді взаємопов'язаних процесів *міфологізації*,

деміфологізації та реміфологізації різних форм суспільної свідомості людини.

У процесі міфологізації людської свідомості на міфи перетворюються праці теологів, філософів, науковців, художні тексти, твори мистецтва, історичні події, спогади політиків, суспільні ілюзії тощо. Формування сучасної інформаційної культури суспільства потребує глибокого аналізу ціннісних аспектів інформації. "Під цінністю в сучасній філософії розуміють принципи, які утворюють смисли людського буття та задають спрямованість і вмотивованість людському життю, діяльності, конкретним діям і вчинкам" (Полулях, 2013, с. 24).

Деміфологізація різних форм суспільної свідомості є завжди відносною і неможливою в повному обсязі тому, що в основі міфу, за К.-Г. Юнгом, лежать архетипи, що не піддаються раціональному тлумаченню. Деміфологізацією вважаємо "...пояснення, раціональне переосмислення та сумісне переживання в поняттях зрілої культури" (Андрущенко, 2006, с. 565) сакралізованих образів основних сторін суспільного життя (держави, конкретної форми влади, власності, ринку, нації тощо), що відбувається на будь-якому етапі історії. Наука не може повністю замінити міфологію, витіснити її зі свідомості людини тому, що вона більше спрямована на виявлення нерозв'язаних теоретичних та практичних проблем, пошук їхніх причин та можливих способів їх розв'язання. Проте вона не розглядає більшості метафізичних проблем (природи сущого, сутності людини, смислу її буття, мети історичного процесу, що таке істина, свобода тощо). Міфологія такі проблеми розглядає і пропонує власні підходи щодо їх розв'язання разом з філософією, релігією, мораллю тощо. Подолання міфу, за Е. Кассіером "...повинне ґрунтуватися на його пізнанні та визнанні, лише через аналіз його духовної структури можна, з одного боку, визначити його власний зміст, а з іншого його межі" (Cassirer, 2001). Проблема деміфологізації, як це не парадоксально, багато в чому об'єднує діяльність науковців і представників традиційних релігійних конфесій щодо критики окремих негативних соціальних явищ. Якщо науковці критикують міфологію за псевдонауковість, ірраціональність, алогічність, недостатню об'єктивність, образність, символічність, традиційність, що призводить до поширення в сучасному світі демагогії, популізму, соціальних утопій тощо, то теологи – за містицизм, окультизм, марновірство, поширення сектанства, політичного шарлатанства, забобонів, повір'їв тощо, що є причиною церковних розколів, релігійного екстремізму та інших форм соціальної нестабільності.

Реміфологізацією ми вважаємо процес відродження окремих космогонічних, антропогонічних, героїчних та есхатогонічних міфів у межах певної культури з метою збереження народної мудрості, колективного досвіду людини, норм моралі, народних традицій, звичаїв тощо. У межах неоміфології створюються нові образи, моделі соціальної реальності, підходи щодо вирішення соціокультурних суперечностей, подолання кризових ситуацій тощо. Процеси міфологізації, деміфологізації та реміфологізації існують у єдності та становлять діалектичну основу розвитку (одні міфи розвінчуються, а інші відроджуються або утворюються нові) міфологічного світогляду людини як соціокультурного феномену. "Міфологія вічна, як вічні страждання і радість людей, що її живлять. Вона свідомо, оскільки стимулює творчість, формує мораль, дає можливість

вірити й сподіватися, що життя не закінчується зі смертю. Вона руйнівна, коли стає інструментом захоплення і втримання влади для фанатиків і шарлатанів..." (Костюк, 2010, с. 368).

Дискусія і висновки

Ідеалізовані неоміфологічні уявлення становлять значну частину світогляду сучасної людини та впливають на формування нових міфічних образів та культури суспільства загалом. Вони утворюють світоглядне підґрунтя сучасних образів "світлого майбутнього" людства, "царства божого на землі" в різних релігійних варіаціях, "ідеальної держави", "справедливого суспільного устрою", "нової людини", "цивілізованого етносу" тощо. На думку О. Гончаренко, "...здатність до відображення світу у власному "я" притаманна кожній людині. Важливо, що світогляд є незалежним та автономним і тільки за таких умов він може гарантувати людині пізнання істини та творення морального ідеалу" (Гончаренко, 2018, с. 176). А незалежним він може стати тоді, коли буде спиратися не на буденні мрії та ілюзії, утопії, міфологеми, релігійні догмати, псевдонаукові положення, а істинні знання та творчий потенціал людини.

На нашу думку, положення щодо незалежності та автономності світогляду кожної людини є дискусійним, так само як і те, що в мріях, утопіях, міфологемах, релігійних догматах не може відбиватися частина істини. Людина пізнає світ і саму себе різними шляхами, і наука – тільки один з них. Причому, як стверджують представники неklasичної філософії, – не найкращий. У межах сучасної філософії дискурсу методологія науки поступово перетворюється на сферу зустрічі та протистояння різних аналітичних стратегій. Методологія, що "...обіцяє довести існування єдино правильного методу відкриття абсолютного доказових, "остаточних істин", виглядає необґрунтованою амбіцією і стає об'єктом іронії" (Лук'янець, 2000, с. 31). Особливо в межах постмодернізму, де теорії поступають місцем сценарним підходам, методи – різноманітним дискурсам, поняття – метафорам, істина – консенсусу між філософами тощо. Новий тип філософського мислення спрямований на формування оновлених моделей життя та спирається на принцип самоорганізації систем різного рівня складності.

Як зауважує В. П. Андрущенко, "...націонал-шовінізм, істеричний "патріотизм", соціальна демагогія, квазірелігійні та паранаукові вчення, кумироманія і т. ін. – далеко не повний перелік напрямів і тем міфотворчості, обійми якої є, мабуть, найбільш міцними і довготривалими. "Ворог народу", "наші – не наші", "світовий зговір", "пошук інопланетян" і тому подібні фантастичні пояснення, що їх "підсовує" міфологія, не підлягають раціоналізації, перевірці на істину. Результатом підкорення "соціальній демагогії" є втрата індивідами інтелектуальної рефлексії" (Андрущенко, 2005). Ми погоджуємося з усім, що стверджується, крім висновку, де, на наш погляд, некоректно вказані причина і наслідок. Саме відсутність наукового світогляду та критичного мислення в переважній частині населення, нездатність до інтелектуальної рефлексії створюють умови для поширення міфологем та маніпуляційних технологій. Пошук людиною простого пояснення та розв'язання складних проблем сучасності з одного боку, та неспроможність складних філософських та наукових теорій в умовах сучасної духовної кризи конкурувати з більш простими формами розуміння та пояснення світу є причиною зазначеного

феномену. "За останні десятиліття принципи й цінності культури масового споживання в умовах дигітального простору згенерували нову модель світу, де новітні філософські й наукові ідеї межують з рисами міфологічного та релігійного світогляду. Наслідком став масовий аксіологічний зсув, низькі культурно-естетичні потреби, некритична довіра до нових потоків інформації, залежність від тимчасових віянь тощо" (Король, 2020).

Сучасний філософський дискурс виявляється як "...середовище спонтанного виникнення та вільної еволюції бажань, образів, уявлень, понять, повір'їв, думок, переконань, гадок, знань. Усе, що виникає в дискурсі, ніколи не є "надлюдським", божественним, трансцендентним... Якщо ті або інші артефакти дискурсу оголошуються "надлюдськими", то з цього випливає, що є той, кому це дуже потрібно. Найчастіше це робиться якимось мовним, конфесійним або ж професійним співтовариством заради отримання влади над тими, хто охоплений дискурсом. Сам дискурс при цьому перетворюється на *дискурс влади*, тобто в практику керування, контролю, маніпуляції почуттями, поведінкою, мисленням людей за допомогою тих або інших типів мово-дій" (Лук'янець, 2000, с. 19). У межах сучасної філософії нестабільності (Пригожин, 2018) визнається, що порядок та хаос існують у свідомості людини як два аспекти єдиного цілого і надають нам два різні способи бачення світу. Це дозволяє нам усвідомити, що неможливо повністю контролювати світ нестабільних феноменів, що нас оточує, та передбачати траєкторії розвитку більшості соціальних процесів за певними часовими горизонтами. Способи впливу людини на ці процеси трансформувалися від грубої фізичної сили (армія), через силу багатства, грошей (економіка) до сили знань, науки (інтелект, штучний "інтелект"). Питання, коли люди за вченнями античних філософів почнуть підпорядковуватися мудрості (бо знання розуму не навчають), розумінню, які знання, у яких умовах, як і для чого доцільно використовувати і, найголовніше, нести відповідальність за прийняті рішення – залишається відкритим.

Некоректно протиставляти міфологію і науку тому, що міф вважають історично першою спробою людини *раціонального тлумачення світу* в образно-символічній формі за античних часів. Подальший розвиток міфологія набула в буддизмі, християнстві, ісламі та інших розвинутих релігійних течіях. Сучасний вигляд міфологія отримала в межах фактично всіх форм суспільної свідомості. Тому ситуація "боротьби" з міфами є ситуацією "боротьби з вітраками" головного героя відомого твору іспанського письменника Мігеля Сервантеса. "У просторово-часовому континуумі живої української мови можуть вільно співіснувати всі можливі дискурси – міфологічний, релігійний, науковий, філософський, ідеологічний тощо" (Лук'янець та ін., 2000, с. 17). Навіть уявна "перемога" науки над міфами може стати "пірровою" (куди ж ми без міфології). Міфологеми світогляду сучасної людини дійсно можуть мати мало спільного з конкретним (одиничним) природним та соціальним явищем, реальною людиною, певним героєм, черговою моделлю "світлого майбутнього" тощо. Проте без сучасних міфів (частини цілісного світогляду) ми ризикуємо позбутися багатьох цікавих футурологічних концепцій, цілого жанру фантастики в мистецтві, оригінальних філософських теорій, недосяжних моральних і релігійних ідеалів, чудових політичних утопій, перспективних наукових робочих гіпотез, частини

реклами, маркетингу, комп'ютерних ігор і багатьох інших складників сучасної культури. Ми позбавимо себе свободи мріяти, помилятися, шукати істину, втратимо реальність, частину своєї духовної культури, творцем якої є людина міфологічна.

Список використаних джерел

- Андрущенко, В. (2005). *Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть. Досвід соціально-філософського аналізу*. ТОВ Атлант ЮемСі.
- Андрущенко, В., Вусатюк, О., Линецький, С., & Шуба, А. (2006). *Філософський словник*. А.С.К.
- Вернадський, В. (2024). Наукова думка як планетарне явище. У *Хрестоматія з історії філософської думки України (деякі репрезентативні постаті XVIII – XX ст. [Текст] : хрестоматія* (О. Паньків, О. Онищук, О. Стебельська, Упоряд.). 4–22
- Гончаренко О. (2018). Про поняття світогляд у Львівсько-Варшавській школі (українська гілка). *Філософія освіти*. 1(22):166–179. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2018-22-1-166-179>
- Дротанко Л. (2006). Демаркація наукового та позанукового знання (до 75-річчя С.Б. Кримського). *Вісник Національного Авіаційного Університету. Серія: Філософія. Культурологія*. 1:7–10.
- Кисельов, М., & Канак, Ф. (2000). *Національне буття серед екологічних реалій*. Тандем.
- Копнін, П. (2018). *Гносеологічні та логічні основи науки. У Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення)* (Л. В. Губерський, Ред.). 41–55
- Король, Д. (2020). Світогляд. *Велика українська енциклопедія*. <https://vue.gov.ua/Світогляд..>
- Костюк, І. (2010). *Міф як соціокультурний феномен: функціональне навантаження*. *Вісник ЛНАМ*. 21:367–378 <https://lnam.edu.ua/files/Academy/nauka>
- Кримський, С. (2003). *Запити філософських смислів*. ПАРАПАН.
- Лук'янець, В., Кравченко, О., & Озадовська, Л. (2000). Сучасний науковий дискурс: Оновлення методологічної культури: Монографія. ВІПОЛ.
- Писаренко, Т., Куранда, Т., Кочеткова, О., Гаврис, Т., & Осадча, А. (2020). *Наукова та науково-технічна діяльність в Україні у 2019 році: науково-аналітична доповідь*. УкрІНТЕІ.
- Полулях, Ю. (2013). Семіологія інформації: аксіологічний аспект. *Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках*, 4(23), 221–230.
- Попович, М. (1997). *Рациональність і виміри людського буття*. Сфера.
- Пригожин, І. (2018). Синергетична парадигма. Нелінійне мислення в науці та мистецтві. У *Хрестоматія з історії та філософії науки. Навчально-методичний посібник для підготовки докторів філософії PhD Херсонського державного університету*.
- Цижман, Н. (2020, 13 серпня). Скільки науковців в Україні та якими були витрати на дослідження. Дані МОН. Український інтерес. <https://uain.press/news/skilky-naukovtsiv-v-ukrayini-ta-yakymy-buly-vytraty-na-doslidzhennya-dani-mon-1316626>
- Шевчук, С. (2016, 28–29 вересня). Світогляд як результат взаємодії науки з іншими елементами духовного життя суспільства. *Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції "Знання. Освіта. Освіченість"*. Вінницький національний технічний університет (162–165).
- Шинкарук, В. (1996). *Феномен української культури: методологічні засади осмислення*. Фенікс.
- Шинкарук, В. (Ред.). (2002). *Філософський енциклопедичний словник*. Абрис.
- Adjiwanou, M. (2024, 15th May). 70th anniversary of the Hague Convention: UNESCO launches new initiatives to protect cultural property 70th anniversary of the Hague Convention: UNESCO launches new initiatives to protect cultural property | UNESCO
- Cassirer, E. (2020). *The Philosophy of Symbolic Forms, Volume 2: Mythical Thinking*. Taylor&Francis.
- Doubleday, G. (2024, 3th October). Education: the price of inaction. Education: the price of inaction | The UNESCO Courier
- Finance & economics. (2024, Feb 5th). Universities are failing to boost economic growth. *The Economist*.
- Schneegans, S (Ed.). (2015). *UNESCO Report: Science at the Forefront of Global Drivefor Sustainable Growth*.
- UNESCO Publishing <https://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/unesco-science-report-towards-2030-part1.pdf>
- Schneegans, S., Lewis, J. & Straza, T. (Eds.). (2021). UNESCO Science Report: the Race Against Time for Smarter Development – Executive Summary. UNESCO Publishing: Paris UNESCO Science Report: the race against time for smarter development; executive summary – UNESCO Цифровабібліотека

References

- Andrushchenko, V. (2005). Organized society. The problem of organization and social self-organization in the period of radical

transformations in Ukraine at the turn of the century. Experience of socio-philosophical analysis. LLC Atlant YuemSi. [In Ukrainian]

Andrushchenko, V., Vusatyuk, O., Linetsky, S., & Shuba, A. (2006). Philosophical dictionary. A.S.K. [In Ukrainian]

Vernadsky, V. (2024). Scientific thought as a planetary phenomenon. In Chrestomathy on the history of philosophical thought of Ukraine (some representative figures of the 18th – 20th centuries. [Text] : Chrestomathy (Eds. O. Pankiv, O. Onyshchuk, O. Stebelska). [In Ukrainian]

Honcharenko O. (2018). On the concept of worldview in the Lviv-Warsaw school (Ukrainian branch). Philosophy of education. 1(22):166–179. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2018-22-1-166-179> [In Ukrainian]

Drotyanko L. (2006). Demarcation of scientific and non-scientific knowledge (to the 75th anniversary of S.B. Krymsky). Bulletin of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology. 1:7–10. [In Ukrainian]

Kiselyov, M., & Kanak, F. (2000). National existence among ecological realities. Tandem. [In Ukrainian]

Kopnin, P. (2018). Epistemological and logical foundations of science. In Philosophy: Chrestomathy (from origins to the present) (L. V. Hubersky, Ed.). [In Ukrainian]

Korol, D. (2020). Worldview. Great Ukrainian Encyclopedia. <https://vue.gov.ua/Світотгляд> [In Ukrainian]

Kostyuk, I. (2010). Myth as a sociocultural phenomenon: functional load. Bulletin of the Ukrainian National Academy of Sciences. 21:367–378 <https://nam.edu.ua/files/Academy/nauka> [In Ukrainian]

Krymsky, S. (2003). Queries of philosophical meanings. PARAPAN. [In Ukrainian]

Luk'yanets, V., Kravchenko, O., & Ozadovska, L. (2000). Modern scientific discourse: Renewal of methodological culture: Monograph. VIPOL. [In Ukrainian]

Pysarenko, T., Kuranda, T., Kochetkova, O., Gavrys, T., & Osadcha, A. (2020). Scientific and scientific and technical activity in Ukraine in 2019: scientific and analytical report. UkrINTEI. [In Ukrainian]

Poluliakh, Y. (2013). Semiology of information: an axiological aspect. Epistemological studies in philosophy, social and political sciences, 4(23), 221–230. [In Ukrainian]

Popovych, M. (1997). Rationality and dimensions of human existence. Sphere. [In Ukrainian]

Prigozhin, I. (2018). Synergetic paradigm. Nonlinear thinking in science and art. In Chrestomathy on the history and philosophy of science. Teaching and methodological manual for the preparation of PhDs of Kherson State University. [In Ukrainian]

Tsyzhman, N. (2020, August 13). How many scientists are there in Ukraine and what were the research costs. Data from the Ministry of Education and Science. Ukrainian interest. <https://uain.press/news/skilky-/naukovtsiv-v-ukrayini-ta-yakymy-buly-vytraty-na-doslidzhennya-dani-mon-/1316626> [In Ukrainian]

Shevchuk, S. (2016, September 28–29). Worldview as a result of the interaction of science with other elements of the spiritual life of society. Materials of the III international scientific and practical conference "Knowledge. Education. Enlightenment". Vinnytsia National Technical University (162–165). [In Ukrainian]

Shynkaruk, V. (1996). The Phenomenon of Ukrainian Culture: Methodological Principles of Understanding. Phoenix. [In Ukrainian]

Shynkaruk, V. (Ed.). (2002). Philosophical Encyclopedic Dictionary. Outline. [In Ukrainian]

Adjiwanou, M. (2024, 15th May). 70th anniversary of the Hague Convention: UNESCO launches new initiatives to protect cultural property 70th anniversary of the Hague Convention: UNESCO launches new initiatives to protect cultural property | UNESCO

Cassirer, E. (2020). *The Philosophy of Symbolic Forms, Volume 2: Mythical Thinking*. Taylor&Francis.

Doubleday, G. (2024, 3th October). Education: the price of inaction. Education: the price of inaction | The UNESCO Courier

Finance & economics. (2024, Feb 5th). Universities are failing to boost economic growth. *The Economist*.

Schneegans, S. (Ed.). (2015). *UNESCO Report: Science at the Forefront of Global Drive for Sustainable Growth*.

UNESCO Publishing <https://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/unesco-science-report-towards-2030-part1.pdf>

Schneegans, S., Lewis, J. & Straza, T. (Eds.). (2021). *UNESCO Science Report: the Race Against Time for Smarter Development – Executive Summary*. UNESCO Publishing: Paris UNESCO Science Report: the race against time for smarter development; executive summary – UNESCO Цифровабібліотека

Отримано редакцією журналу / Received: 25.04.25

Прорецензовано / Revised: 19.05.25

Схвалено до друку / Accepted: 09.06.25

Serhii HUDKOV, PhD (Philos.), Assoc. Prof.
ORCID ID: 0000-0002-1948-9630
e-mail: s.hudkov@knute.edu.ua
State university of trade and economics, Kyiv, Ukraine

THE CONTEMPORARY MYTHOLOGICAL WORLDVIEW AS A SOCIO-CULTURAL PHENOMENON

Background. *The problem of shaping a person's worldview and their relationship to the world and to oneself remains relevant in contemporary philosophy. Especially significant in this context is the contemporary role of the mythological worldview, which, just as in the past, allows a person to make sense of the world, achieve harmony with it, overcome chaos and the absurdity of everyday life – ultimately to create culture.*

The aim of the article is to identify the connections between contemporary forms of social consciousness and the mythological worldview.

Methods. *The main methods of this study include phenomenological, hermeneutic, dialectical, and transcendental approaches, as well as discourse analysis, supplemented by other general scientific methods.*

Results. *Current scientific issues related to the emergence and role of new myths in contemporary culture are outlined. It is demonstrated that myth-making is one of the fundamental spiritual needs of human beings, requiring continual realization within society. The impact of mythology on contemporary cultural processes is analyzed, and the illusory nature of the current dominance of the scientific worldview is highlighted. The complex connections between contemporary mythology and science, philosophy, and other forms of contemporary knowledge are outlined. The concept of "myth life" is introduced, and its core meaning is explained. The inaccuracy of the opposition between mythology and science, as well as the regularity of neo-mythological phenomena within contemporary collective consciousness, is demonstrated.*

Conclusions. *The mythological worldview is not a historically isolated socio-cultural phenomenon. The principles and general significance of contemporary myth-making differ little from its archaic prototypes. The ancient myth was the first rational interpretation of the world, based on an image-symbolic form. Mythology forms an important part of the spiritual culture of mankind, and mythological and neo-mythological representations are structural elements of human consciousness. Although, in the context of the global spiritual crisis of humanity, some myths may reinforce social tension and the mythological worldview can contribute to the expansion of manipulative technologies in society, mythology still preserves significant cognitive and cultural potential today*

Keywords: *philosophical discourse, cultural genesis, worldview, scientific worldview, myth, mythological worldview, homo mythologicus, the myth life.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; у рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.